

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-66-3-133-138

УДК 378:316.61:364-43:005.336.2

Людмила КУРІННА

*методист науково-методичного відділу,
викладач кафедри соціальної роботи комунального закладу вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
аспірантка кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна
e-mail: kurinnaya-lv@i.ua*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Автором статті акцентовано увагу на проблемі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. Обґрунтовано вибір методу моделювання як одного з найбільш доцільних для її вирішення. Розглянуто підходи інших науковців до досліджуваного питання. Надано власну дефініцію поняття «модель формування соціокультурної компетентності» у контексті авторського дослідження. Представлено опис розробленої моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. Охарактеризовано цільовий, змістовий, організаційний та результативний блоки, виділені у складі запропонованої моделі.

Ключові слова: модель, моделювання, соціокультурна компетентність, соціальний працівник, професійна підготовка.

У контексті реформування сучасної педагогічної освіти особливої актуальності набуває проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у ході їх фахової підготовки. Це обумовлено тим, що від рівня професійної компетентності соціальних працівників у значній мірі залежить життя і доля найбільш вразливих категорій населення, які можуть належати як до української, так і до будь-якої іншої культури. У процесі професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти майбутні фахівці оволодівають комплексом необхідних знань, умінь, навичок, здатностей, якостей тощо, за допомогою яких зможуть у подальшому системно та якісно організувати власну фахову діяльність.

Про актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки свідчить нормативно-правовий документ «Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557, у якому зазначено, що до переліку обов'язкових спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, якими має володіти випускник закладу вищої освіти, входять здатність до співпраці у міжнародному середовищі та розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці, а також здатність до надання підтримки та допомоги клієнтам із врахуванням їх індивідуальних потреб, вікових відмінностей, етнічних, гендерних та інших особливостей [5, 7].

Визначена проблема зумовила пошук шляхів її вирішення, а конкретніше – побудову цілісної системи формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, представлену у вигляді моделі.

Працюючи над розробкою моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, ми спиралися на наукові праці таких вчених як Н. Дідур [1], О. Квасник [2], Л. Ліпшиць [3], Ю. Рябова [4], П. Сулейманова [6] та ін. Так, П. Сулеймановою розроблено модель процесу формування соціокультурної компетентності студентів [6, 12], Л. Ліпшиць – модель формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів [3, 150], О. Квасник – модель формування соціокультурної компетентності фахівця інженерно-технічного напрямку [2, 11], Н. Дідур – модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки [1, 251], Ю. Рябовою – модель підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі [4, 103].

За результатами аналізу наукової літератури з проблематики дослідження нами було зроблено висновок про відсутність розробленої науково обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки. Зважаючи на це, доцільною є розробка означеної проблеми, що зумовлює

вибір теми наукової статті у відповідному формулюванні.

Мета статті – представити опис моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Необхідність оптимізації процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у ході професійної підготовки зумовила пошук інструментарію, який сприяв би досягненню запланованого результату. Як найбільш доцільний, нами було обрано метод моделювання. Це пояснюється тим, що за його допомогою можна зрозуміти характер залежності між структурними компонентами соціокультурної компетентності, виявити та проаналізувати особливості процесу її формування у майбутніх соціальних працівників.

У контексті нашого дослідження під моделлю формування соціокультурної компетентності ми розуміємо цілісну систему, яка включає в себе певні структурні компоненти, що спрямовані на професійне становлення майбутніх соціальних працівників у процесі їх професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Працюючи над розробкою моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки, нами було розглянуто підходи інших науковців до даного питання. Акцентуємо увагу на декількох з них.

Дослідницею О. Квасник розроблено модель формування соціокультурної компетентності фахівця інженерно-технічного напрямку [2, 11]. В структурі моделі вченою визначено такі складові: теоретико-методологічну, організаційно-змістову, процесуально-діяльнісну, оцінно-результативну.

Теоретико-методологічна складова розкриває мету, що забезпечує формування соціокультурної компетентності студентів, підходи (системний, компетентнісно-діяльнісний, ціннісний, культурологічний, особистісно орієнтований), принципи (науковості, цілісності, системності, компетентності, прогностичності, спадковості, індивідуалізації), компоненти структури соціокультурної компетентності.

Організаційно-змістова складова характеризує мету та зміст етапів формування соціокультурної компетентності (метою першого етапу є мотивація навчальної діяльності студентів і формування соціокультурної компетентності, сутність етапу полягає у розумінні значення та змісту соціокультурної компетентності для майбутньої фахової діяльності і бажання нею оволодіти; на другому етапі формуються вміння і навички

соціокультурної компетентності (розуміння, інтерпретація, практичне застосування), змістом етапу передбачено накопичення соціокультурних знань та досвіду діяльності, тренування відповідних навичок та умінь і застосування їх у фаховій діяльності; третім етапом передбачено оцінювання отриманих результатів, аналіз даних, формулювання або розробка рекомендацій, у зміст етапу закладено опанування новими формами та методами формування соціокультурної компетентності).

Процесуально-діяльнісна складова відображає зміст дисциплін, форми, методи, прийоми, умови, засоби формування соціокультурної компетентності студентів.

Оцінно-результативна складова висвітлює критерії, показники та результат сформованості соціокультурної компетентності [2, 11].

У дисертаційному дослідженні вченої Ю. Рябової представлено модель підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі [4, 103]. Дослідниця структурувала модель за такими блоками, як організаційний, змістовий, діагностичний та результативний.

Організаційний блок включає в себе мету підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі, компоненти готовності майбутнього соціального працівника, серед яких виокремлено культурологічний, когнітивний та емоційний. Цей блок ґрунтується на підходах та принципах.

Змістовий блок справляє вплив через специфіку організації процесу, та через розкриття сутності педагогічних умов, а також етапів підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності.

Діагностичний блок містить критерії оцінювання та рівні готовності майбутніх соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності в багатонаціональному середовищі.

Результатом впровадженої моделі майбутнього соціального працівника є відповідний рівень готовності соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі, що представлено в моделі результативним блоком [4, 100–101].

Отже, розроблені науковцями О. Квасник та Ю. Рябовою моделі структуруються за блоками (або складовими), кожен з яких має своє змістове наповнення.

Спираючись на погляди вчених на досліджуване нами питання та з метою оптимізації процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у ході професійної підготовки, нами було розроблено відповідну авторську модель (рис. 1). Розглянемо її більш детально.

Цілевий блок	Мета: формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки				
	Завдання: формування стійкої мотивації до здійснення соціокультурної діяльності; оволодіння знаннями, вміннями та навичками, необхідними у майбутній професійній діяльності; розвиток здатності приймати рішення у різних ситуаціях професійної діяльності; формування здатності до самоаналізу власної поведінки та вчинків				
	Принципи: систематичності й послідовності, науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, професійної спрямованості, свідомості і активності, наочності, міцності засвоєння знань, умінь і навичок, індивідуального підходу, емоційності				
	Підходи: діяльнісний, компетентнісний, комунікативний, соціокультурний, аксіологічний, особистісно орієнтований, системний, культурологічний				
Змістовий блок	Компоненти				
	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Комунікативний	Рефлексивний	
	Предметний зміст				
	Професійно орієнтовані дисципліни: «Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Деонтологія соціальної роботи», «Служби соціального забезпечення», «Етнопедагогіка»		Авторський спецкурс «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників»		
Організаційний блок	Організаційно-педагогічні умови				
	Підтримка у майбутніх соціальних працівників мотивації до формування соціокультурної компетентності	Дотримання системності та етапності у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників	Удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців за рахунок насичення навчального матеріалу соціокультурним змістом		
	Етапи				
	Мотивування студентів до формування соціокультурної компетентності	Набуття студентами соціокультурних знань, формування у них умінь та навичок соціокультурної діяльності	Оцінювання та самооцінювання отриманих результатів		
	Форми			Засоби	
	Лекції, практичні заняття, семінари, тренінги, самостійна робота	Ділові та рольові ігри, моделювання та обговорення соціокультурних ситуацій, бесіда, дискусія, мозковий штурм, спостереження, пояснення	Інструкції, роздатковий матеріал, методичні рекомендації, літературні та інформаційні джерела, відео-інформаційні матеріали		
Результативний блок	Критерії				
	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Комунікативний	Рефлексивний	
	Рівні				
	Високий	Середній	Низький		
	Результат: сформованість соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників				

Рисунок 1 – Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки

Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки включає в себе наступні блоки: цільовий, змістовий, організаційний та результативний.

Цільовий блок моделі містить такі складові: мета, завдання, принципи, підходи.

Метою є формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Завданнями було визначено такі: формування стійкої мотивації до здійснення соціокультурної діяльності; оволодіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними у майбутній професійній діяльності; розвиток здатності приймати рішення у різних ситуаціях професійної діяльності; формування здатності до самоаналізу власної поведінки та вчинків.

В основу розробки моделі було покладено наступні принципи: систематичності й послідовності, науковості, доступності, зв'язку навчання з життям, професійної спрямованості, міцності засвоєння знань, умінь та навичок, свідомості і активності, індивідуального підходу, емоційності, наочності.

Модель було розроблено з урахуванням таких підходів, як: діяльнісний, компетентнісний, комунікативний, соціокультурний, аксіологічний, особистісно орієнтований, системний, культурологічний.

Змістовий блок моделі можна охарактеризувати за допомогою таких складових, як компоненти та предметний зміст.

Нами було виділено наступні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та рефлексивний.

Предметний зміст представлено професійно орієнтованими дисциплінами («Спеціалізовані служби в соціальній сфері», «Деонтологія соціальної роботи», «Служби соціального забезпечення», «Етнопедагогіка»), окремі модулі яких були спрямовані на оптимізацію процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, і авторським спецкурсом «Соціокультурна компетентність майбутніх соціальних працівників».

Організаційний блок моделі представлений наступними складовими: організаційно-педагогічні умови, етапи, форми, методи та засоби.

Організаційно-педагогічними умовами, що сприятимуть ефективному формуванню соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, було визначено наступні: підтримка у майбутніх соціальних працівників мотивації до формування соціокультурної компетентності;

дотримання системності та етапності у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників; удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців за рахунок насичення навчального матеріалу соціокультурним змістом.

Результативність формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників визначається послідовністю дотримання наступних етапів: мотивування студентів до формування соціокультурної компетентності; набуття студентами соціокультурних знань, формування у них умінь та навичок соціокультурної діяльності; оцінювання та самооцінювання отриманих результатів.

Взаємопов'язаними складовими організаційного блоку є форми, методи та засоби. Розглянемо їх детальніше.

До форм, спрямованих на формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, було віднесено такі: лекції, практичні заняття, семінари, тренінги, самостійну роботу.

Ефективними методами, які варто застосовувати у процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців, є: ділові та рольові ігри, моделювання та обговорення соціокультурних ситуацій, бесіда, дискусія, мозковий штурм, спостереження, пояснення.

Засобами, що сприятимуть оптимізації процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, було визначено такі: інструкції, роздатковий матеріал, методичні рекомендації, літературні та інформаційні джерела, відео-інформаційні матеріали.

До складу результативного блоку моделі входять: критерії, рівні та результат.

У якості критеріїв сформованості соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників нами було виділено такі: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний та рефлексивний.

Соціокультурна компетентність у майбутніх соціальних працівників може бути сформована на одному із таких рівнів: високому, середньому або низькому.

Результатом процесу, відображеного в моделі, є сформованість соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Таким чином, розроблена нами модель формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки являє собою цілісну систему, що складається з цільового, змістового, організаційного та результативного блоків. Кожен з них має відповідне змістове наповнення. У складі цільового блоку було виділено мету, завдання, принципи та

підходи. Складовими змістового блоку є компоненти та предметний зміст. Організаційний блок охарактеризовано за допомогою наступних складових: організаційно-педагогічні умови, етапи, форми, методи та засоби. Результативний блок представлений такими складовими, як критерії, рівні та результат.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є експериментальна перевірка ефективності розробленої нами моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки та її удосконалення у разі виявлення в ході апробації певних недоліків.

Список використаних джерел

1. Дідур Н. А. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернівці, 2018. Вип. 151 (1). С. 248–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151%281%29_57 (дата звернення: 20.02.2019).
2. Квасник О. В. Формування соціокультурної компетентності студентів технічних університетів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2014. 22 с.
3. Ліпшиць Л. В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсонський державний університет. Херсон, 2018. 253 с.
4. Рябова Ю. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2016. 238 с.
5. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557. Київ, 2019. 18 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> (дата звернення: 11.06.2019).
6. Сулейманова П. В. Формирование социокультурной компетентности студентов многонационального региона : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / ФГБОУ ВПО «Московский государственный гуманитарный университет им. М. Шолохова». Москва, 2014. 20 с.

References

1. Didur, N. A. (2018). *Model formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi fakhovoi pidhotovky [The model of formation of social and cultural competence of elementary school teachers to-be in course of professional training]*. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*. – *The Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 151 (1), 248–252. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151%281%29_57 [in Ukrainian].
2. Kvasnyk, O. V. (2014). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti studentiv tekhnichnykh universytetiv u protsesi vyvchennia psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin [Formation of social and cultural competence of students of technical universities in course of study of psychological and pedagogical disciplines]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Lipshyts, L. V. (2018). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnix sudnovodiiv mizhnarodnykh reisiv u protsesi vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin [Formation of social and cultural competence of navigators of international voyages to-be in course of study of social and humanitarian disciplines]*. *Candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].
4. Riabova, Yu. M. (2016). *Pidhotovka maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoї diialnosti v bahatonatsionalnomu sere-dovyshchi [Training of social workers to-be for the professional activity in multinational environment]*. *Candidate's thesis*. Mykolaiv [in Ukrainian].
5. Standart vyshchoї osvity za spetsialnistiu 231 «Sotsialna robota» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoї osvity : zatv. nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 24.04.2019 r. № 557. (2019). [Higher education standard in specialty 231 «Social work» for the first (baccalaureate) level of higher education : approved by the order of the Ministry of education and science of Ukraine dd. April 24, 2019 No. 557]. Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].
6. Suleymanova, P. V. (2014). *Formirovanie sotsiokulturnoy kompetentnosti studentov mnogonatsionalnogo regiona [Formation of social and cultural competence of students of multinational region]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Людмила Куринная. Модель формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки

Автором статьи акцентировано внимание на проблеме формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки. Обоснован выбор метода моделирования как одного из наиболее целесообразных для ее решения. Рассмотрены подходы других ученых к исследуемому вопросу. Дана собственная дефиниция понятия «модель формирования социокультурной компетентности» в контексте авторского исследования. Представлено описание разрабатываемой модели формирования социокультурной компетентности будущих социальных работников в процессе профессиональной подготовки. Дана характеристика целевого, содержательного, организационного и результативного блоков, выделенных в составе предложенной модели.

Ключевые слова: модель, моделирование, социокультурная компетентность, социальный работник, профессиональная подготовка.

Liudmyla Kurinna. Model of formation of social and cultural competence of social workers to-be in course of professional training

The author of the article pays special attention to the problem of formation of social and cultural competence of social workers to-be in course of professional training, the topicality of which is confirmed by corresponding legal and regulatory framework. Moreover, the author also substantiates the choice of method of simulation as one of the most reasonable for its solution.

The own definition of the notion "the model of formation of social and cultural competence" was provided in the context of author's research. It was formulated as follows: "it is the integral system including certain structural components oriented to the professional becoming of social workers to-be in course of their professional training at higher educational establishments".

The attention was also focused on the approaches of other scientists to the matter under research. The author considers the models developed by the scientists O. Kvasnyk and Yu. Riabova, being of interest to author's research. The researcher O. Kvasnyk developed the model of formation of social and cultural competence of the professional of engineering and technical field. The structure of such model includes the following components: theoretic and methodological, organizational and sense bearing, procedural and activity, estimative and efficient. The scientist Yu. Riabova represented the model of training of social workers to-be for the professional activity in multinational environment. The model is structured according to the following blocks: organizational, sense bearing, test and efficient. Each specified block (or component) has own subject matter.

The article also represents the description of the model of formation of social and cultural competence of social workers to-be in course of professional training developed by the author. It also provides the characteristic of destination, sense bearing, organizational and efficient blocks identified in the structure of proposed model. Destination block is represented by such components as the purpose, task, principles and approaches. The components and subject content are the constituents of sense bearing block. The organizational block is characterized with the availability of the following components: organizational and pedagogical conditions, stages, forms, methods and means. The criteria, levels and result are identified in the structure of the efficient block.

Keywords: model, simulation, social and cultural competence, social worker, professional training.